

Introducció

L'any 2002 un grup de professores ens vàrem reunir per iniciar un projecte de formació i reflexió sobre les relacions de gènere, el dret i les polítiques de dones. El projecte des de llavors ha estat dirigit per l'Àrea de Filosofia del Dret de la UAB i ha comptat amb el suport de l'Oficina de Promoció de Polítiques d'Igualtat Dona-Home de l'Àrea d'Igualtat i Ciutadania de la Diputació de Barcelona. Aquest projecte s'ha concretat en una Diplomatura de postgrau en gènere i igualtat, i en un Màster en polítiques d'igualtat de gènere: agents d'igualtat, però també en un conjunt de relacions i projectes, als quals s'han incorporat companyes de diferents àmbits acadèmics, associatius i professionals. Un dels fruits d'aquesta feina és aquest llibre i el volum que li dona continuïtat.

Els objectius inicials eren, i continuen sent, molt diversos i hem intentat recollir-los en aquests dos llibres amb l'ajuda de bona part de les companyes que col·laboren en el projecte.

Cal destacar, en primer lloc, la voluntat d'oferir una formació de gènere en àmbits on tradicionalment aquesta ha estat absent, com ara l'àmbit jurídic i el de la ciència política. Una formació que sigui útil per donar a conèixer la teoria i pràctica feminista i que faciliti la creació de nous espais, pràctiques i polítiques de dones i de relacions sense desigualtat de gènere.

En segon lloc, impulsar un nou concepte de les polítiques públiques d'igualtat de gènere. Les polítiques d'igualtat d'oportunitats home-dona han patit al nostre país d'una forta desvinculació respecte de les pràctiques i discussions del moviment feminista. El nostre projecte ha volgut trencar aquesta distància per plantejar la necessitat de nodrir la política pública dels conceptes i pràctiques feministes.

En tercer lloc, s'ha perseguit oferir un mapa ampli dels conceptes i les pràctiques des de diverses disciplines i des de diverses experiències. La pluralitat metodològica i d'experiències és imprescindible per estudiar i actuar sobre la desigualtat de les relacions de gènere. El fil comú d'aquestes perspectives i pràctiques és el reconeixement de l'estructura de poder que s'amaga darrere de la naturalització de la desigualtat sexual, la denúncia de la manca de representació de l'experiència femenina i de les seves manifestacions de discriminació i invisibilització.

El punt de partida de les nostres reflexions és la idea que el concepte de signe liberal d'igualtat d'oportunitat també requereix ser revisat a la llum de les reflexions feministes que des dels anys seixanta s'han fet sobre el concepte d'igualtat i de justícia distributiva.

En definitiva, es tracta de recollir la idea feminista de crear un món sense exclusions per les dones, un món on les dones puguin desenvolupar tots els seus projectes. Aquesta vella idea, desenvolupada al llarg del segle XIX i del XX, s'ha anat enriquint. La vindicació de signe liberal d'incorporació al model de drets i de ciutadania que es va crear a finals del segle XVIII, va ser enriquida al llarg de dos segles amb la idea de modificar la mateixa noció de drets i de ciutadania que ha estat el motor de bona part dels moviments feministes moderns i contemporanis. Un canvi en el model de drets i de ciutadania que faci possible un món millor per a totes i tots.

Aquestes preocupacions i ocupacions dels moviments de dones són especialment rellevants en els nostres dies, quan des de diverses disciplines es cerquen noves solucions a vells problemes. Des dels estudis de gènere i els moviments feministes s'ha anat construint un llegat de pràctiques i coneixements que creiem que pot ser útil per transformar la nostra realitat i repensar les polítiques de dones i, en concret, les polítiques públiques de dones.

L'aparició i el desenvolupament de polítiques públiques de dones al nostre país durant els últims anys és un dels temes que creiem que mereix una especial atenció. La traducció de les reivindicacions feministes al discurs de les polítiques públiques s'ha fet amb una sort desigual, com mostren diverses autores dels volums. En aquest sentit, creiem que és necessari recuperar la reflexió sobre els conceptes i les teories que des del feminisme han abordat els fonaments de la desigualtat de gènere. Aquest és l'objecte del present i primer volum.

El segon volum aborda dos eixos temàtics: les eines per desenvolupar els drets de les dones i els àmbits de la intervenció en polítiques de dones. És imprescindible que el disseny de les polítiques públiques de dones incorpori les eines que des dels moviments de dones s'han desenvolupat per generar la vida de moltes dones en llibertat. Per últim, aquesta reflexió és necessària portar-la a tots els àmbits de les polítiques públiques, perquè tota política pública té implicacions per les dones, té implicacions per les relacions de gènere. Més enllà de la idea mateixa de transversalitat, es tracta de repensar les polítiques públiques tenint en compte l'estructura de desigualtat de gènere de les nostres societats. En el segon volum es recullen alguns dels eixos temàtics sobre els quals la reflexió de gènere està desenvolupant una nova visió de les polítiques de dones i dels seus drets.

Passem a continuació a presentar molt breument el contingut dels articles que conformen aquest primer volum.

L'abordatge de les polítiques de gènere comença amb reflexions sobre alguns dels conceptes centrals pels estudis de gènere, en concret, amb els estudis sobre el concepte de relacions de gènere i sobre la qüestió de les desigualtats múltiples. Sens dubte el concepte de gènere ha estat un dels termes privilegiats per les polítiques públiques i les reflexions acadèmiques dels últims vint anys. L'article de l'antropòloga Verena Stolcke situa la història d'aquest concepte per fer-nos comprendre que la noció de gènere ens ha ajudat a criticar les explicacions biologicistes sobre la desigualtat sexual i per mostrar que la qüestió clau és indicar en quines circumstàncies històriques i en quin sentit, les diferències de sexe engendren desigualtats de valor i poder entre éssers humans.

Un dels punts clau de la seva anàlisi és la desigualtat que provoca la intersecció entre gènere, raça i classe. La importància de comprendre la qüestió de la interseccionalitat és desenvolupada per Mieke Verloo. El seu article mostra com el problema de les desigualtats múltiples ha estat plantejat des de la teoria de gènere amb el concepte d'interseccionalitat, que ajuda a entendre les discriminacions múltiples no com una suma de discriminacions, sinó com un fenomen més complex. Tanmateix, les polítiques i la pràctica política gairebé no han tingut en compte el concepte d'*interseccionalitat* per abordar les desigualtats múltiples. Un exemple d'això seria en l'àmbit de la Unió Europea, el *Llibre verd sobre igualtat i no-discriminació a la Unió Europea ampliada* (2004), document i pràctiques que posen de manifest una comprensió parcial i equívoca de les discriminacions múltiples i que han conduït a una errònia visió que homologa la discriminació de gènere a altres discriminacions.

Efectivament, la desigualtat de gènere requereix d'un concepte de discriminació que trenqui amb la concepció liberal de la discriminació, i que presenti el problema de discriminació envers les dones com un problema estructural, que requereix no únicament una igualació de les dones amb allò existent, un tracte igual respecte de les normes existents. El problema de fons és que les nostres societats s'han estructurat d'acord a un sexisme institucional, que fa que els problemes de discriminació estiguin inscrits en l'organització mateixa de les nostres relacions socials, econòmiques, social, polítiques i culturals.

En aquest sentit, articles de les sociòlogues María Jesús Izquierdo i Judith Astelarra coincideixen en la importància de partir de la reflexió sobre la ciutadania i la democràcia per construir polítiques de gènere que eradiquin les desigualtats de fons. L'article de María Jesús Izquierdo afirma que darrere de les polítiques de gènere hi ha tres grans visions sobre la dona: la dona com a ésser diferent, la desigualtat de la dona i la dona com a subjecte col·lectiu. Aquestes concepcions no són excloents, però és aquesta última estratègia la que considera l'autora que permet que les polítiques de gènere es puguin situar en un concepte de ciutadania i de democràcia que doni compte dels problemes d'opressió i sexisme.

La reflexió sobre la política i la ciutadania és també el context del que parteix Judith Astelarra per presentar-nos un recorregut per les polítiques de gènere i la seva evolució.

Per il·lustrar els canvis esdevinguts en els últims anys planteja com les mancances del concepte d'igualtat d'oportunitats estant intentat ser superades per l'estratègia de les accions positives i, posteriorment, per la del *gender mainstreaming* i la paritat. Aquestes últimes estratègies estarien adreçades a canviar l'organització social que està a la base de la discriminació de les dones.

Situar les polítiques de gènere en el seu context històric e ideològic resulta fonamental per entendre les seves limitacions, la seva evolució i pensar en el seu futur. Els articles de Sònia Ruiz, Alba García i Encarna Bodelón descriuen alguns d'aquests contextos.

En l'article, *Igualtat i diferència en les teories jurídiques feministes*, es discuteix la falsa oposició entre igualtat i diferència que ha amagat durant molt de temps la riquesa d'un debat que, en general, planteja la necessitat d'abordar el problema de la desigualtat sexual, de l'existència de mecanismes que han dificultat a les dones construir un món que inclogui les seves necessitats i drets. Aquesta discussió se segueix a través de la història del feminisme de l'Estat espanyol i dels debats jurídic feministes.

Un altre dels debats centrals sobre els moviments feministes és la seva relació amb els processos d'institucionalització. Des de la perspectiva de la ciència política, Sonia Ruiz mostra, en el cas dels moviments de dones a Barcelona, els que anomena processos d'institucionalització del moviment feminista i els efectes que té aquesta institucionalització. A la vegada que proposa una revisió amb perspectiva feminista de metodologies i teories que provenen de l'estudi dels moviments socials.

Per a la historiadora Alba García, en els inicis de les polítiques de gènere en l'àmbit local trobem l'empremta dels moviments de dones. La relació entre el moviment de dones i les polítiques locals ha anat variant al llarg del temps en els nostres municipis, i no sempre mantenint aquella vinculació estreta que van tenir les primeres polítiques municipals de gènere amb els moviments de dones. Alba García reivindica la importància d'aquesta relació per construir una política pública local efectiva envers la desigualtat sexual.

Un altre element que està marcant fortament les polítiques de gènere és el desenvolupament que el concepte d'igualtat ha tingut en l'àmbit jurídic i, específicament, en les polítiques de la Unió Europea. La constitucionalista Teresa Freixes mostra la complexitat que té en aquests moments el concepte d'igualtat de gènere reinterpretat des de la idea de transversalitat de gènere i d'igualtat material, així com alguns dels seus àmbits principals d'expressió.

Per concloure el llibre hem escollit tres treballs sobre la família i les relacions de gènere, ja que sovint les polítiques públiques oblidem que un dels fonaments de la desigualtat sexual es troba en la configuració mateixa de les relacions entre l'espai públic i el privat i, específicament, en el paper assignat a les dones en les relacions familiars. Sens dubte, la reconfiguració de les relacions familiars és un dels principals reptes de les nostres so-

cietats. Repensar la nostra economia, cultura i política des de la reconstrucció de l'espai públic i privat és una tasca que ja van començar les dones d'altres segles i que és una de les nostres tasques de futur.

Alda Facio és una de les juristes que més s'ha destacat en l'àmbit llatino-americà per impulsar una anàlisi feminista del dret que ens permeti desarticular l'estructura androcèntrica i sexista de les nostres normes i pràctiques jurídiques. Un exemple d'això seria el que Facio anomena el familisme que ha caracteritzat les normes i praxis jurídiques i que ha donat suport a les estructures patriarcal familiars.

Des de la sociologia, Elisabet Almeda i Cristina Brullet ens descriuen i analitzen el canvi que s'estan produint en les estructures familiars, canvis com el de les famílies monomarentals i els de les noves realitats i regulacions de la família.

Per concloure, voldríem assenyalar que la reflexió sobre les polítiques públiques i les dones no té sovint en compte aspectes essencials com la reflexió sobre el model d'Estat en el qual es desenvolupen aquestes polítiques públiques i les estructures de drets i ciutadania. Creiem que els articles aquí presentats indiquen la necessitat de situar la reflexió sobre les polítiques públiques de gènere en un context d'anàlisi complex. Així, no es pot oblidar en cap moment que les nostres polítiques públiques estan traspassades per la pròpia naturalesa del nostre model d'estat de benestar i les relacions patriarcal que consolida i reproduceix.

Una de les autores que més tempranament va cridar l'atenció sobre la naturalesa patriarcal de cert tipus d'estats de benestar va ser Carole Pateman.¹ Pateman analitza com en determinats estats de benestar, entre els que esmenta Gran Bretanya i Estat Units, s'han consolidat pràctiques patriarcal que reforcen l'oposició entre dona-cuidadora/traballador-ciudadà.

Pateman parteix del fet que en nombrosos països les dones són les principals beneficiàries de l'estat del benestar, fet que s'explica perquè també són la part de la població més pobre.² Fins i tot, per les dones que tenen un treball remunerat la seva condició de ciutadanes és precària, ja que l'estat del benestar ha pressuposat que determinats aspectes de benestar i cura serien satisfets per l'esfera privada, és a dir, per les dones. El problema contemporani perquè les dones adquireixin una ciutadania completa és anomenat per Pateman com a «dilema de Wollstonecraft»:

«El dilema és que les dues rutes cap a la ciutadania que les dones han perseguit són mútuament incompatibles dintre de l'Estat patriarcal, i en aquest context, són impossibles d'assolir ...(...) Per una part, les dones han exigut que l'ideal de ciutadania els hi fos

1. PATEMAN, C., *The disorder of Women*, Oxford, Polity Press, 1989.

2. *Ibidem*, p. 180.

aplicat (...) Per l'altre banda, les dones també haurien afirmat, tal com ho va fer Mary Wollstonecraft, que com a dones tenen capacitats diverses, necessitats i preocupacions, que són l'expressió d'una ciutadania diferenciada..».³

Una comprensió patriarcal de la ciutadania fa incompatibles les dues demandes i ens situa en un escenari que planteja una falsa alternativa: o les dones s'adapten a les relacions socials existents o reivindiquen una espera domèstica desigual que no té valor per a la ciutadania.

El conjunt d'articles que els hi presentem ens confirmen la idea que la completa eliminació de la desigualtat sexual i les relacions patriarcals no pot construir-se com una simple inclusió de les dones en les nostres societats, sinó que requereix el seu canvi per crear una veritable societat per totes i tots, una democràcia també per les dones, un món amb les dones.

Esperem que aquests volums ens ajudin a pensar sobre com avançar cap a una reconfiguració de l'Estat contemporani i de la seva estructura de drets, de les seves estructures socials, culturals i polítiques. En definitiva, una nova societat que doni lloc als projectes de les dones i a la seva voluntat de ser i fer, tal com deia el lema de les últimes Jornades Feministes celebrades a Catalunya al juny del 2006.

Aquests volums haurien estat impossibles sense un projecte i una voluntat col·lectiva, darrere de la qual hi ha moltes més companyes que les que escriuen. Algunes de les que formen part del professorat del postgrau i màster participen en aquests dos primers volums i esperem incorporar a la resta en un tercer volum.

Agraïm a totes les companyes que han participat, així com a les que no ho han pogut fer, la seva feina i el seu suport. Especialment volem agrair la tasca realitzada per algunes col·laborades del postgrau i màster com ara Lorena Pérez, Marcela Aedo i especialment, el suport de Sònia Ruiz en les tasques d'edició. Agraïm també el suport de les/els companyes-estudiants dels postgraus i màsters que amb la seva saviesa ens han enriquit. A totes moltes gràcies.

Encarna Bodelón

Professora titular de filosofia del dret a la UAB

3. *Ibidem*, p. 197.